

*Znanstveni skup „Gacka i Otočac u srednjem vijeku“
(Otočac: Gacko pučko otvoreno učilište, 5-6. ožujka 2010.)*

U ožujku 2010. navršilo se 550 godina od osnutka Otočke biskupije i prvoga proglašenja Otočca gradom (*civitas*) temeljem bule koju je papa Pio II izdao 5. ožujka 1460. na inicijativu kneza Sigismunda Frankapana, tadašnjeg gospodara Gacke. U svojoj povijesti Otočac je triput proglašavan gradom: prvi put u vrijeme utemeljenja Otočke biskupije, drugi put u drugoj polovici 18. stoljeća kao privremeni vojni komunitet, i treći put 1993. u samostalnoj Republici Hrvatskoj. Osnutak biskupije u Otočcu, koja se poslije 1534. više ne spominje, bio je vrhunac povijesnog i kulturnog razvoja srednjovjekovne Gacke, jedne od triju Porfirogenetovih banskih župa u Gorskoj Hrvatskoj (druge dvije su Lika i Krbava). Otočka biskupija, koja je u svoje vrijeme opstala tek jednu generaciju, prethodila je, zajedno sa starom biskupijom u Krbavi i Modrušu i biskupijom u Senju, današnjoj Gospićko-senjskoj biskupiji, uspostavljenoj prije 10 godina.

Imajući na umu sve te činjenice, okupio se u srpnju 2009. u Otočcu inicijativni odbor koji se posvetio zamisli da se u prigodi navedene obljetnice pripremi znanstveni skup o Gackoj i Otočcu u srednjem vijeku. Na skup je pozvan širok krug povjesničara-medijevista, arheologa i stručnjaka srodnih znanosti iz društvenog i humanističkog područja. Odazvali su se zainteresirani znanstvenici iz institucija kao što su Filozofski fakultet u Zagrebu, zavodi za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Zadru, Staroslavenski institut u Zagrebu, Arheološki muzej u Zadru, Teologija u Rijeci, Muzej Like u Gospiću, Gradski muzej u Senju itd.

Srednjovjekovno razdoblje povijesti Gacke i Otočca kolorirano je temama koje nisu važne samo za lokalnu povijest toga kraja, nego su bitne i za razumijevanje ukupne hrvatske povijesti srednjega vijeka. Takve su teme npr. Gačani i knez Borna, Otočac na Bašćanskoj ploči, krčki knezovi Frankapani, glagoljica u Gackoj, itd. Svakako, tu je i Otočka biskupija kao kruna razvoja Gacke prije nego je ona postala dijelom vojničkoga predziđa koje je obranilo „ostatke ostataka“ od osmanske ekspanzije, ali je i dugoročno sputalo lokalne razvojne mogućnosti, posljedice čega – ne računajući sve ono što se u Lici događalo do novijih vremena – osjećamo i danas.

Ogledalo svega toga bio je pomalo i sam ovaj skup. Naime, bio je to prvi znanstveni skup održan u Otočcu poslije 36 godina, koliko je prošlo od 1974. kada je u tome gradiću održan znanstveni skup o arheološkoj problematici Like, a prilozi sa skupa tiskani su godinu dana poslije. U međuvremenu su se dogodile mnoge promjene i Domovinski rat, u kojem je Otočac pretrpio materijalna razaranja i ljudske žrtve, pa su domaće energije dugo bile preslabe i bez odgovarajuće pomoći izvana nisu mogle iznova pokrenuti slične inicijative, iako je takvih ideja bilo.

Znanstveni skup „Gacka i Otočac u srednjem vijeku“ zajednički su organizirali Područni centar Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Gospiću, Razred za društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke i Gacko pučko otvoreno učilište. Pokrovitelj skupa bio je Grad Otočac.

Uvodnu riječ okupljenim sudionicima, gostima i građanima na otvaranju skupa 5. ožujka 2010. uputio je, u ime Programsko-organizacijskog odbora, dr. sc. Željko Holjevac, docent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i voditelj Područnog centra Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Gospiću u svojstvu vanjskog suradnika Instituta.

Akademik Petar Strčić pozdravio je nazočne u ime Razreda za društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, upozorivši u svome obraćanju na nužnost intenzivnijih znanstvenih istraživanja usredotočenih na prostor Zapadne Hrvatske. Milan Kranjčević, predsjednik Katedre Čakavskog sabora pokrajine Gacke, izrazio je zadovoljstvo činjenicom da polako sazrijevaju društveni uvjeti u kojima se može očekivati veći angažman mjerodavnih znanstvenika u potrazi za povijesnom i kulturnom baštinom Gacke i cijele Gorske Hrvatske. Milan Krmpotić, dožupan Ličko-senjske županije, govorio je o Gackoj i njenoj važnosti u hrvatskoj prošlosti i sadašnjosti. Mario Barković, gradonačelnik Otočca, zaželio je svima uspješan rad i ugodno druženje u Otočcu.

Poslije otvorenja skupa prijavljeni sudionici podnijeli su svoja priopćenja. Gospićko-senjski biskup i crkveni povjesničar dr. sc. Mile Bogović iznio je pregled osnovnih problema srednjovjekovne povijesti Gacke „od kneza Gačana do Mikule u Otočcu“, osvrnuvši se posebno na ulogu kneza Borne i spomen Otočca na Bašćanskoj ploči u kontekstu povijesnih veza Gacke i Krka. Borna, knez Primorske Hrvatske, spominje se u Einhardovoj kronici *Annales regni Francorum* prvi put 818. kao „dux Guduscanorum“, drugi put 819. kao „dux Dalmatiae“ i treći put 821. kao „dux Dalmatiae et Liburniae“. Uvažavajući činjenicu da o tome postoje različita mišljenja i tumačenja, koja je i Bogović u svojem izlaganju uzeo u obzir, teško je oteti se dojmu da je knez Borna mogao učinkovito povezati Dalmaciju i Liburniju (šire područje Vinodola) jedino preko Gorske Hrvatske, odnosno Gacke kao njezine vitalne sastavnice u to doba. Mišljenje da je Otočac na Bašćanskoj ploči („I beše v ta dni Mikula v Otočci s svetju Luciju v jedino“) istovjetan današnjem Otočcu u Gackoj Bogović je pokušao osnažiti tumačenjem da je u Otočcu stoljećima postojala (naslovna) opatija sv. Nikole s benediktinskim samostanom iz kojeg se poslije integracije Kvarnera u Kraljevstvo Dalmacije i Hrvatske u doba hrvatskih narodnih kraljeva Krešimira i Zvonimira širio crkveno-politički utjecaj hrvatskoga kopnenog zaleđa prema Krku i okolnim otocima (koji su ranije bili pod pretežnim crkveno-političkim utjecajem Bizanta), pozivajući se pritom na spoznaju kako se ne može s tolikom sigurnošću govoriti o eventualnom postojanju benediktinske opatije Sv. Nikole u nekom drugom mjestu na širem primorsko-gorskom ozemlju. Predodžba o istovjetnosti današnjeg Otočca s Otočcem Bašćanske ploče, iako u historiografiji osporena, nije sasvim neuvjerljiva, posebno ne u ogledalu činjenice da se na Bašćanskoj ploči spominju i „župan Desimira Krbave“ i „Martin v L(i)ce“, dakle uglednici s područja koja su geografski udaljenija od Krka nego Gacka, a na umu treba imati i mogućnosti koje je pružala makar i rudimentarna primorsko-gorska komunikacija trasom stare rimske ceste iz Vinodola preko Senja u Gacku i dalje.

Poslije izlaganja biskupa Bogovića, dr. sc. Vladimir Sokol iz Muzeja Prigorja u Sesvetama govorio je o prilikama u Gackoj u 9. stoljeću, posebice u svjetlu arheoloških nalaza i višeslojnih interpretativnih mogućnosti koje pružaju ti nalazi. Doc. dr. sc. Hrvoje Gračanin s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu iznio je svoja promišljanja o etnonimu Gačani i horonimu Gacka u svjetlu ranosrednjovjekovnih narativa i suvremenih historiografskih tumačenja, povukavši instruktivnu poveznicu od Gota preko Guduskana do Gačana. Doc. dr. sc. Krešimir Filipec s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu problematizirao je ranosrednjovjekovni „natio Guduscanorum“ i ulogu koju je ta zajednica imala u srazu između kneza Borne i Ljudevita. Mr. sc. Tatjana Kolak iz Muzeja Like, zajedno s Daliborom Šušnjićem iz Konzervatorskog odjela u Gospiću, predstavila je nove karolinške nalaze iz Gacke. Dr. sc. Radomir Jurić iz Arheološkog muzeja u Zadru osvrnuo se na srednjovjekovni hrvatski nakit u Gackoj i Krbavi.

Na razmatranja povjesničara i arheologa o ranome i razvijenom srednjem vijeku u Gackoj nadovezalo se nekoliko priopćenja o prostornom i vremenskom kontekstu Otočke biskupije. Najprije je Enver Ljubović iz Srednje škole dr. Antuna Barca u Crikvenici govorio o granicama, stanovništvu i plemenitim rodovima gacke župe. Potom je dr. sc. Marko Medved s Teologije u Rijeci, znanstveno-nastavne sastavnice Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, iznio osnovne značajke povijesti Otočke biskupije od njezina nastanka do nestanka. Dr. sc. Milko Brković iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru analizirao je diplomatsko-povijesni sadržaj i kontekst bule pape Pija II o osnutku Otočke biskupije i grada (5. ožujka 1460). Dr. sc. Ante Gulin iz Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu iznio je nove spoznaje o Otočkoj biskupiji, Kaptolu i biskupu Petru de Andreisu, jednom od značajnijih otočkih biskupa. Blaženka Ljubović iz Gradskog muzeja u Senju osvrnula se na frankapansko razdoblje povijesti u političkim i društveno-gospodarskim odnosima Otočca i Senja.

U poslijepodnevnom dijelu prvoga dana skupa težište je bilo na glagoljaškoj pismenosti u Gackoj i autohtonoj gackoj čakavštini. Prof. dr. sc. Darko Žubrinčić s Fakulteta elektrotehnike i računarstva u Zagrebu, djelatan i u Društvu prijatelja glagoljice, ukazao je na hrvatsku glagoljsku baštinu u Lici s posebnim osvrtom na Gacku. Dr. sc. Mladen Ibler, koji je na skup došao iz Danske, upozorio je na vatikanski kodeks Borgiano Ilirico 5 kao važan prilog srednjovjekovnoj glagoljaškoj baštini Gacke. Dr. sc. Milan Mihaljević, dr. sc. Vesna Badurina Stipčević i dr. sc. Marinka Šimić iz Staroslavenskog instituta u Zagrebu govorili su o mjestu *Dabarskoga brevijara* (1486) među hrvatskim glagoljskim liturgijskim kodeksima. Andrea Radošević iz Staroslavenskog instituta analizirala je propovijed „Vrime estъ namъ ot sna vstati“ iz Kolunićeva zbornika.

Na kraju skupa iznio je Milan Kranjčević svoje opservacije o značaju horonima Gacka u hrvatskoj povijesti i njegovoj refleksiji do suvremenosti, apostrofiravši cijeli niz srodnih horonima i/ili njihovih izvedenica, osobito na području današnje Poljske. Poslije završetka izlaganja priređen je za sudionike skupa prigodan kulturno-umjetnički program: tamburaški nastup i ličko prelo.

Drugoga dana skupa znanstvenici su posjetili Muzej Gacke i razgledali njegove zbirke: Arheološko-japodsku, Etnografsku, Spomen-zbirku akademskog slikara Stojana Aralice, Povijesnu zbirku i Spomen-zbirku iz Domovinskog rata. Slijedio je poludnevni obilazak Gacke autobusom uz stručno vodstvo sa zaustavljanjima u Dabru, kod mlinica na izvoru Gacke u Sincu i blizu mitreja na Rajanovu griču u obližnjim Čovićima.

S uvjerenjem da bi ovaj skup mogao biti početak dugoročnijeg umrežavanja Otočca u suvremenu znanstvenu ekumenu i njegova pouzdanijeg prepoznavanja na znanstvenoj karti Like i Hrvatske u europskom i svjetskom kontekstu, valja se nadati da će u dogledno vrijeme ugledati svjetlo dana i zbornik radova o Gackoj u srednjem vijeku.

Željko Holjevac

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 42

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2010.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 42

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Hrvoje Gračanin

Uredništvo

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest)
Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek)
Hrvoje Petrić (rani novi vijek)
Željko Holjevac (moderna povijest)
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest)
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu

Kristina Milković

Tajnik uredništva

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Boris Bui

Marko Maraković

Ivanka Cokol

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2010. godine

Naklada

200 primjeraka

*Časopis je dostupan na portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske
Hrčku na adresi <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*